

**A nyíregyházi
Jósa András Múzeum
évkönyve
LXVI. évfolyam**

A NYÍREGYHÁZI
JÓSA ANDRÁS MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LXVI. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. • E-MAIL: INFO@JOSAMUZEUM.HU

NYÍREGYHÁZA, 2024

Főszerkesztő:
Dr. Rémiás Tibor

Szerkesztette:
Dr. Holmár Zoltán – Dr. Rémiás Tibor

Korrektorok:
Dr. Holmár Zoltán – Laskayné Szőlősi Katalin

Angol fordítás:
Juhász Myrtil

Lektorok:
Dr. Bene János
Dr. Bodnár Zsuzsanna
Dr. Istvánovits Eszter
Dr. János István
Dr. Németh Péter

Készült
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Jósa András Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával
2025-ben.

ISSN 0547-0196

Kiadja a nyíregyházi Jósa András Múzeum
(e-mail cím: info@josamuzeum.hu)
Felelős kiadó: **Dr. Rémiás Tibor** múzeumigazgató
Készült 200 példányban, A/4 formátumban, 27,5 ív terjedelemben.

Szedte és tördelte: **Szemán Attila**
Nyomdai munkálatok: **Grafit Nyomda „R” Kft.**
Felelős vezető: **Ördögh J. Gábor**

Tartalom Contents

TIRPÁKOK – 200 ÉVES AZ ÖRÖKVÁLTSÁG

Bácskainé Pristyák Erika

A bokortanyák településföldrajzi sajátosságai	9
<i>Settlement Geography Characteristics of Grouped Farmsteads</i>	33

Bánszki Hajnalka

Nyíregyháza város történetéről készült első összefoglalók	35
<i>The First Summaries of the History of the City of Nyíregyháza</i>	45

Minya Károly

Tirpák szavak és nevek	47
<i>Tirpák Words and Names</i>	56

Kujbusné Mecsei Éva

Nagy pillanatok a megváltkozott Nyíregyháza 18–19. századi életében	57
<i>Great Moments in the Life of the Redeemed Nyíregyháza in the 18th and 19th Centuries</i>	67

Zsoldos Ildikó

Dr. Meskó László (1851–1922) karrierútja a koalíciós Wekerle-kormány megalakulásáig	69
<i>The Career of Dr. László Meskó (1851–1922) until the Formation of the Wekerle Coalition Government</i>	87

Madár Ximena

Nyíregyháza 1924. évi centenáriumi kiállítása és a városi gyűjtemény létrejötte	89
<i>The 1924 Centennial Exhibition of Nyíregyháza and the Creation of the City Collection</i>	99

Rémiás Tibor

Tirpák kulturális örökség és hagyományok ápolása, kutatása

Márkus Mihály levelezése tekintetében 101

The preservation and research of the cultural heritage and traditions

of Tirpák in relation to the correspondence of Mihály Márkus 153

RÉGÉSZET

Jakab Attila

Beszámoló a tiszakőrödi református templom kutatásáról 159

Report on the Research of the Reformed Church in Tiszaköröd 172

Belbe Sebastian – Jakab Attila

Árpád-kori ház és leletanyaga Vásárosnamény területéről 173

Árpadian-era dwelling and archaeological finds from the area

of Vásárosnamény 197

Török-Botyánszki Anna – Döncző Boglárka

Szkíta kori áttört díszű hüvelyvég Tiszakóródról 199

Scythian Period Openwork Decorated Scabbard from Tiszaköröd 249

Szabó Renáta

Kora újkori kerámia a vámosatyai várból 261

Early Modern Ceramics from Vámosatya Castle 305

TÖRTÉNELEM

Ulrich Attila

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása

a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után 307

Confiscation of Estates in Szabolcs and Szatmár Counties

after the Revelation of the Wesselényi Conspiracy 322

Mohácsi Endre

„Ha mi hírei lesznek keg yelmednek, kegyelmed adja értésemre

mindjárt!” Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány

levelei Dóczy András szatmári kapitányhoz 323

“If your grace has any news, your grace, let me know immediately!”

Letters of Zsigmond Forgách, Captain-General of Upper

Hungary to András Dóczy, Captain of Szatmár 342

Bene János

- Elemi népiskola létesítése a simapusztai Hosszúhátan
a 20. század elején** 343
*Establishment of an Elementary School in Hosszúhát,
Simapuszta at the Beginning of the 20th Century* 351

Zsoldos Ildikó

- Dr. Meskó László politikai szerepvállalásai 1906-tól 1922-ig** 353
Dr. László Meskó's political involvements from 1906 to 1922 368

Holmár Zoltán

- A magyar papírpénz-kibocsátás körülményei Kállay Tibor
penzügyminisztersége (1921–1924) idején** 369
*The Circumstances of the Hungarian Banknotes Issue during
Tibor Kállay's Ministry of Finance (1921–1924)* 387

Kertész Tünde Fruzsina

- Kállay Miklós az Amerikai Egyesült Államokban
1953–1955 között** 389
*Miklós Kállay in the United States of America between
1953 and 1955* 400

NÉPRAJZ

Páll István

- Történeti és néprajzi adatok a Felső-Tisza vidéke
és környékének 18–19. századi favázás építkezéséhez** 401
*Historical and Ethnographic Data on the Timber-framed
Construction of the Upper Tisza Region and its Surroundings
in the 18th and 19th Centuries* 415

MÚZEUMPEDAGÓGIA

Lakatos Bernadett

- A Jósa András Múzeum kiállítási stratégiájának fejlesztése** 417
Development of the Exhibition Strategy of the András Jósa Museum .. 425

BIBLIOGRÁFIA

L. Szőlősi Katalin

**A nyíregyházi Jósza András Múzeum és tagintézményei
munkatársainak 2024. évi publikációi 427**

Helységnévazonosító 433
Concordance of geographic names

Rövidítések 435
Abbreviations

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után

Ulrich Attila

A Wesselényi összeesküvéssel kapcsolatban több fontos közlemény, tanulmány és kötet született. Ezek általában a politikatörténeti aspektusokat vizsgálták, feltárva az összeesküvésig vezető utat és annak következményeit.¹ Újabbban több értékes tanulmányban megtörtént a korábbi álláspontok újraértelmezése, sőt a kamarai elkobzások menetére is rávilágítottak.² Még mindig kevés azonban az olyan gazdaságtörténeti munka, amely ténylegesen rögzíti az elkobzott birtokok nagyságát, rávilágít arra, hogyan kapcsolódik ez a korszak a 17. század végi birtokstruktúra változásához, amely lényegében később a Neoaqvistica Commissio munkájában ölt testet.

Jelen tanulmányunkban néhány Szabolcs és Szatmár vármegyében is birtokos, eredendően ott élő, sokszor kiterjedt családdal és rokonai kapcsolatokkal rendelkező középbirtokos nemes birtokainak elkobzását vizsgáljuk, az első elkobzási hullám alatt.

Jelen esetben Gyulaffy László, Toldy György, Csomaközy Zsigmond és Gábor, Uray Mihály, Kökényesdy György, Sulyok János birtokai esnek vizsgálatunk alá. Legtöbbjük régi magyar család leszármazottja, a magyar történelemben jelentős személyekkel, akik a helyi vármegyei igazgatásban, a rokonai, baráti kiterjedt kapcsolataikkal könnyen találtak utat az elégedetlenek közé.

Rátóti Gyulaffy László ősi magyar család sarja, hasonló nevű őse a török háborúk egyik kiemelkedő alakja volt. Rokonai közül többen szatmári alispáni tisztséget töltöttek be, ebben az időben rokonságot ápoltak a Csomaközy családdal.³

A Csomaközy család Szatmár vármegye egyik ősi, a Kaplony nem mára kihalt családja. Nemességüket 1325-ben kapták.⁴ Ebben az időben a Gyulaffyakkal is szoros családi kapcsolatban álltak.

Az eredetileg Bihar vármegyei családból származó szalontai Toldy György ősei között találjuk Toldi Miklóst is, akit később, a 19. században talán nem véletlenül választott Arany János költeményének tárgyául.⁵ A jelen tanulmányunkban szereplő György apja egy igen jelentős Szabolcs

¹ Vö. PAULER 1876., PAULER 1869. 166–178., Vö. PAULER 1874., TRÓCSÁNYI 1972. 53–137., BENCZÉDI 1980. 91., BENCZÉDI 1975. 538–541.

² KÁROLYI 2020. 135–145., TUSOR 2021. 1233–1277., MIHALIK 2010. 255–320.

³ Gyulaffy László 1647-ben osztozott Csomaközy Zsigmonddal, és nejétől, ráthóti Gyulaffy Fruzsínától született fiával, Csomaközy Péterrel, és leányával Erzsébettel, Gyulaffy sógorával, Nábrádon, június 25-én.

⁴ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/harmadik-kotet-1435/cso-makozi-csalad-19EB/> (2025.01.14.)

⁵ I. Rákóczi György 1634. május 10-én adományozott Toldy György jobbágynak, Arany Jánosnak és Ferencnek nemességet. A forrást lásd: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/zart_sisakon_s_pajzson_kezbe_kivont_kardu/nagyfalusi_arany_szalontai_hajdu (2025.01.14.)

vármegyei család egyik leányát, rozsályi Kun Katát veszi feleségül, így kapja meg a rozsályi uradalom rá eső részét. Ebben az időben rokonságban álltak a Csáky, a Bánffy és a Vér családdal is.⁶

A lekcei és alsó-szopori Sulyok családból származó ifjabb János édesapja, az idősebb János 1642–1647 között töltötte be Szatmár vármegye alispáni székét. Ebben az időben szoros rokonságban álltak a Bagossy, Mokcsay, Kende családdal, valamint az összeesküvésben fontos szerepet játszó Vér Mihállyal.⁷ Az ifjabbik János, a tanúvallomások szerint erősen kritizálta I. Lipót tevékenységét, törvényeit, és részt vett a gombási mézszárlásban is.⁸

Az urai Uray család Szatmár vármegye legősibb családjai közé tartozik, a Balog-Semjén nemből, nemességüket 1347-ben kapták.⁹ Uray Mihály rokonával (testvérével?), Uray Zsigmondal, aki Wesselényi Pál servitora volt, tekintélyes bűnlajstromot tudhat magáénak. Az ellene felhozott vádak között szerepel például a részvétel a nagybányai harmincad elfoglalásában és kirablásában, 60 rebellis katonával nagybányai német katonákat fogott el, és azokat Rozsály várába vitte, a szendrői kapitány és a német katonák ellen cselekedett. Részt vett ezen kívül markotányosok kifosztásában, a királyi posták kirablásában, a váraljai harmincadost elfogta és rabságban tartotta, részt vett a gombási mézszárlásban, valamint a tanúvallomások alapján Tokaj alól borokat és szekereket rabolt el.¹⁰

Vetési Kőkényesdy György szatmári alkaptány¹¹ birtokai is elkobzás alá kerültek, bár azok gyorsan visszakerültek hozzá.¹²

Rátóti Gyulaffy László Szatmár vármegye egyik fő hangadói közé tartozott. Gyulaffy 1662-ben követként megjárta az országgyűlést, több más nemesi gyűlésen is részt vett, és nem utolsósorban a felkelők egyik kapitánya lett. A távoli Thököly rokon Gyulaffy a tehetősebb középnemesek közé tartozott,¹³ amit hegyaljai szőlői is biztosítottak számára. Szőlőin kívül két uradalmát kobozták el: az Ung vármegyei Vajnatinát, illetve a Szatmár vármegyei Rozsályt.

A vajnatinaai uradalom 16 településből állt ugyan, de a birtokokon összesen csak 46 jobbágycsalád tartozott Gyulaffy földesurasága alá.¹⁴ Falvaiban igyekezett egységes adózási rendszer bevezetésére, jobbágyaira ugyanazt a terhet rótták ki úgy, hogy az adóalapot az egész jobbágytelek adta. Több esetben azonban a jobbágyi szokásjog gátat szabott ennek a törekvésnek, így néhány faluban például a cenzusos adózásban különbség alakult ki. A robotkötelezettség fél teljes jobbágyoknál heti 1 nap ígás, másoknál heti egy nap kézi robot volt, szükség szerint pedig aratókat és

⁶ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/tizenegyedik-kotet-B410/tholdy-csalad-nagy-szalontai-es-fekete-batori-B897/> (2025.02.03.)

⁷ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/tizedik-kotet-9475/sulyok-csalad-lekcei-es-also-szopori-A1FB/> (2025.01.12.)

⁸ 1654. október 14. III. Ferdinándtól akkor kapott nemesi címet vagy inkább megerősítést a rangban Sulyok István és János, melyet 1657-ben Ónodon hirdetnek ki. A családnak erre az ágára vonatkozóan a nemességet igazoló jegyzőkönyvek a miskolci, a sátoraljaújhelyi, a salgótarjáni, a Pest megyei, a nyitrai, a rimaszombati levéltárakban találhatóak. Ezekből kiderül, hogy a családnak ezen ága használta a pap és a lekcei előnevet is. Lásd: SZABÓ 2000.

⁹ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/tizenegyedik-kotet-B410/uray-csalad-uraj-C0CF/> (2025.02.04.)

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) NRA Fasc. 518 No. 1-től a tanúvallomásokat.

¹¹ <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/BecsSeg/171707/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrXHUwMGY2a1x1MDBIOW55ZXNkaSJ9> (2025.01.14.)

¹² 1670-ben javait felprédálták: <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/BecsSeg/144090/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrXHUwMGY2a1x1MDBIOW55ZXNkeSBneVx1MDBMnnJneSJ9>, (2024.02.03.) majd 1671 novemberében uralkodói dekrétumban vissza is adták. <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/BecsSeg/144094/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrXHUwMGY2a1x1MDBIOW55ZXNkeSBneVx1MDBMnnJneSJ9> (2025.02.03.)

¹³ Gyulaffy Mária, a kövári kapitány, Sámuel lánya Thököly István felesége és Imre anyja volt.

¹⁴ MNL OL U et C Fasc. 155. No. 1. 1672.

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása a Wesselényi összeesküvés lepleződése után

kaszásokat is biztosítaniuk kellett. A falvakban általános a kilenced és tized adózás, illetve a makoltatás után járó pázsittized. A cenzust Szent Mihály napján fizették meg; a fél telkes jobbágyok 1 Ft-ot, 1 tyúkot és olajat egész telkenként, a negyed telkesek 50 dénárt fizettek.¹⁵ Az egész uradalom területére jellemző a jobbágyok nagycsaládba szerveződése, szinte minden faluban találkozunk az apjukkal közös telken élő nős jobbágyfiúkkal. Ez esetben a családok szolgálata egy lehetett, hiszen az összeírásban nem rögzítették külön javakkal őket. A Kis Zalacsckán (régén Malé Zalužice, ma Zalacska része – Szlovákia) élő Philep István és családja egy telken élt ugyan, az összeírásból valószínűsíthető, hogy „külön kenyéren”, külön családban, azonban az állatállományukat közösen használhatták. A család összesen 16 köből (az összeírás szerint 16 hold) nagyságú földet művelt.¹⁶ Kis Ribnicén (Felsőhalas, Vyšná Rybnica – Szlovákia) még jellemzőbb nagycsaládi szerveződéssel találkozunk, de már úgy, hogy a hajdan egész jobbágytelket három részre felosztották. Ez arra utal, hogy ezek a rokon jobbágycsaládok már régebben szétváltak, de a régi telek határain belül, egymástól jól elkülönülve éltek.¹⁷ A névsorból az is kitűnik, hogy ez esetben további aprózódás várható, mivel a családfővel együtt éltek testvérei, illetve ezek leszármazói, akik közül többen már házasok voltak! Sőt, az egyik harmadtelken élő testvérpárt az összeírók külön családként jelezték, de telkük ez esetben közös maradt. Így ezen az egész telken 4 családfő (plusz egy testvér), illetve 4 fiúgyermek, valamint további két nős férfi is élt. Ördög Porubán (Porubka – Szlovákia) a fél telkes jobbágyoknak 12, a negyed telkeseknek 6 hold föld jutott, amelyet holdanként egy-egy köből szemes terménnyel vetettek be.¹⁸

Szőlőtizeddel tartozott Ördög-Poruba (Porubka – Szlovákia) és Koromlya (Koromlak, Koruml'a – Szlovákia) jobbágysága, kötelező vetést róttak ki Komorócra, Kis-Remetén (Sárosremete, Blatné Remety – Szlovákia) és Szobráncon pedig a földesúri földet tizedért művelték a lakosok. Iparos jobbágyot, egy taksás csizmadiát Felső-Remetén (Jeszenőremete, Vyšné Remety – Szlovákia) írtak össze.

helység	fő	fia	ökör	ló	tehén	borjú	sertés	juh	kecske	méh	szőlő	telek
Vajnatina	3	6	4	11	16	8	31	10	–	2	–	2/4, ½
Zavatka	3	4	2	4	4	4	12	–	–	3	–	2/4, ½
Kis Zalacska	4	4	4	8	4	3	12	–	–	–	1	½
Nagy Zalacska	2	2	2	10	10	3	21	–	–	4	1	1
Német Poruba	2	2	8	–	6	9	15	–	16	–	2	2/4
Ördög Poruba	5	6	4	–	5	–	6	–	–	–	5	1 ½, 2/4
Koromlya	2	3	8	–	4	–	–	8	6	–	2	1
Komoróc	7	11	2	9	7	1	–	–	15	–	–	2 ½, ¼
Kisremete	2	3	–	–	2	–	2	–	–	–	–	2/4
Jeszenő	2	1	4	–	4	1	5	–	–	–	–	2/4

¹⁵ Más a cenzus mértéke Német-Porubán (Nemecka Poruba – Szlovákia), Kisremetén (Sárosremete, Blatné Remety – Szlovákia), Kisribnicén (Felsőhalas, Vyšná Rybnica – Szlovákia). Nem fizettek cenzust Komoróc és Tiba jobbágjai.

¹⁶ MNL OL U et C Fasc. 155. No 1. Kis Zalacska

¹⁷ MNL OL U et C Fasc. 155. No 1. Soltis vagy Belus Jánosnak külön, Soltis Györgynek és testvérének, Mihálynak külön-külön jószággal volt harmad telke. A harmadik részen osztozott Soltis András és Péter, nekik azonban külön írták össze az állatállományukat.

¹⁸ Például Koromlyán fél telek után 8, Komorócon fél telek után 12, negyed és harmad telek után 6-6, Kis Reviscsén és Jeszenőn negyed telek után 5-5 hold földet osztottak ki. Hunkócon és Tibán fél telek után járt 5 hold föld.

helység	fő	fia	ökör	ló	tehen	borjú	sertés	juh	kecske	méh	szőlő	telek
Kisribnice	8	11	20	3	5	–	29	42	47	3	4	2
Csiresés	3	3	2	–	3	2	5	–	–	–	–	1 ½
Felső Remete	1	1	2	–	2	–	3	–	–	–	–	½
Hunkóc	1	–	2	–	–	–	2	–	–	–	–	½
Tiba	1	1	2	–	1	–	–	–	–	1	–	½
Szobránc												1 puszta
Összesen	46	58	66	45	73	31	143	59	84	13	15	15 ½, ¼

A táblázatból érzékelhető – és ezt Gyulaffy másik uradalmánál is megfigyelhetjük –, hogy az egykori domínium igen kis részét birtokolta örökségként. A jobbágyok száma éppen ezért nem magas, alacsony a telekszám is. Alacsony az állatállomány nagysága, egyedül a sertésszám tűnik elfogadható mennyiségűnek, ami a környék hegyvidéki jellegéből adódóan természetes jelenség. Az ökrök és a tehenek száma még összességükben is alacsony, ugyanúgy a juhoké és kecskéké. Az imént jeleztük, hogy Gyulaffy László két uradalmánál a legszembetűnőbb a részbirtoklás, a domínium aprózódása. A rozsályi uradalom esetében is tanúi lehetünk az uradalom szétaprózódásának, a felhasznált forrás pedig megerősít bennünket feltételezésünkben: a rozsályi kastélynak ugyanis csak egy részét, illetve még két házat birtokolt Gyulaffy László, a többi a Toldy család kezében volt.¹⁹ A közös főúri lak mellett azonban Gyulaffynak külön kúriája állt Tiszaberegen (Tiszaberek). Feltételezhető, hogy az osztályból neki jutott részen e településen alakította ki uradalmának központját is.

Rozsály esetében szintén tapasztaljuk az egységes munkarend és adózás kialakításának kísérletét. Bár a robot nagyságáról nincs adatunk, a census általános mértéke egész telkes jobbágy esetében 1 Ft és egy tyúk, fél telkes jobbágy esetében 50 dénár és egy tyúk volt.²⁰ Általános volt a sertéstized az uradalom területén. Az adorzáni jobbágyok a Váraljai szőlőhegyen szőlőmunkák végzésével (kapálás, karózás, ültetés) tartoztak. Az uradalom Gyulaffy részén, Nagyarban a Túr folyón egy vízimalomban volt lehetősége a jobbágyságnak a gabona őrlésére. Érdekes jelenségre bukkanunk Tunyog esetében, ahol az egyetlen jobbágycsalád mellett 12, valószínűleg armalista nemes élt.

A domínium alföldi és dombsági falvakat foglalt magába, éppen ezért allodizálásra kitűnő lehetőséget adott. Amíg Vajnatina esetében a forrás nem tett említést magánbirtokról, addig Rozsály esetében négy helyen is kialakítottak majorságot: Rozsályon (három nyomáson, 79 darabban, 70 köblös föld, és 8 szekér szénát termő rét), Tiszaberegen (három nyomáson, 87 darabban, 72 köblös föld, 3 szekér szénát termő rét), Nagyaron (két nyomáson, 19 köblös föld, és 8 szekér szénát termő rét), és Nábrádon (két nyomáson, 155 darabban, 200 köblös föld, 100 szekér szénát termő rét).²¹ Ha vizsgálat alá vesszük az uradalom 20 faluját, akkor azt tapasztaljuk, hogy nyolcban nem találunk ökrös jobbágyot. Az igavonó állattal rendelkező jobbágyok nagy része Nábrádon, Nagyaron és Tiszaberegen élt. A legjobb gazdasági erőt Nagyar jobbágysága képviselte 67 ökörrrel, ezért is szembetűnő, hogy jelentős majorság viszont Nábrádon volt kialakítva.²² Ez a situáció mutatja, hogy a feudális földesúri gazdálkodás keretei szűkre szabottak voltak, rugalmatlanul kezelték a

¹⁹ MNL OL U et C Fasc. 39. No. 10. 1672. március 15.

²⁰ Kivéve a Tunyogon és Matocson (Matoics) lakó jobbágyokat, akik cenussal nem tartoztak.

²¹ Rozsályon a három nyomáson 18 köblös vetést tettek, más „allódiáliák” (állatok, szerszámok) nem voltak. Tiszaberegen az allódiium központjában 6 lúd, 8 tyúk és 4 méhcsaládot írtak össze. Nagyarban 7 ludat és 5 méhcsaládot, Nábrádon pedig 3 tyúkot tartottak a majorságban.

²² Nagyar és Nábrád légvonalban 14 km-re van egymástól.

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után

társadalmi változásokat, és – bár ez érthető – a természeti környezet adta lehetőségek és korlátok közötti egyensúlyt nem, vagy nehezen találták meg. Nagyar határa a Tisza közelsége miatt biztosan alkalmatlanabb volt majorság kialakítására és műveltetésére, mint a biztonságosabb helyen fekvő Nábrád. Így Gyulaffy birtokai művelésének hatékonysága jóval elmaradhatott az optimálisnál, főleg, ha figyelembe vesszük falvainak szétszórtságát, és alacsony jobbágyszámát. Nagyar esete különösen jól mutatja ezt a kialakult helyzetet: az összesen 34 jobbágycsaládból 17-nek volt igavonó ökre.²³

helység	fő	férfiak	ökör	ló	tehén	borjú	sertés	méh	telek
Rozsály	4	3	–	1	1	4	1	–	3
Tiszabereg	14	20	18	–	17	18	53	1	7 ¼
Csabóc	1	3	–	–	3	–	–	–	½
Kisnamény	1	2	–	–	–	–	–	–	½
Méhtelek	1	–	–	–	1	–	1	–	½
Nagyhódos	2	6	–	–	2	4	–	–	1 ½
Garbóc	–	–	–	–	–	–	–	–	1 puszta
Feketepatak	1	3	2	–	2	2	2	–	½
Adorján	4	3	–	–	2	–	1	–	1
Berencs	1	1	2	–	–	–	–	3	½
Nagypalád	1	1	–	–	3	–	2	–	1
Komját	2	4	2	–	4	4	10	–	1
Felső Karaszló	1	1	2	–	2	2	–	–	1
Nagyar	34	45	67	–	33	20	53	11	16 ½
Tiszabecs	1	1	2	–	2	2	2	–	½
Kisar	1	2	4	–	2	–	4	–	½
Tunyog	1	2	2	–	1	–	8	–	1
Matocs	3	8	–	2	3	–	–	–	2
Nábrád	16	30	21	–	16	13	15	–	8
Gyarmat	3	2	–	–	–	–	–	–	?
Összesen	93	136	122	3	94	69	112	15	47 ½ ¼

A táblázatból látható, hogy az igavonó ökrök aránya itt is alacsony, nem érte el a családonként kettes átlagot (1,31!); de az egész állatállomány a terület természeti adottságait figyelembe véve igen szegényes.

A telkek után járó föld főleg a nagyobb településeken, Tiszaberegen és Nagyarban nem következetesen a jobbágytelek után járó föld kiosztásánál. Tiszaberegen fél jobbágytelek után 4–17 hold kiosztott földdel találkozunk, Nagyarban 1–6 hold közöttivel. A telek utáni birtoklás ez esetben nem az igavonó ökrök számán múlott. A Nagyarban lakó Bihari Márton és Tamás mindketten féltelkes 6-6 ökrös gazdák voltak, az egyik mégis 3, a másik 4 hold földön gazdálkodott. Az igavonó ökrrel nem rendelkező Szarka Lukács és Mihály fél telkük után 4-4 hold földet kaptak. A Tiszaberegen lakó Főris Mihály félt telken élt családjával, 4 igavonó ökre volt és 10 hold földön

²³ A 17 jobbágycsaládból egynek 1, háromnak 2-2, kilencnek 4-4, négynek pedig 6-6 ökre volt.

gazdálkodott. Ezzel szemben az egész telken ülő Kovács Györgynek két ökre volt, és az egész telek után kapott 10 hold szántót.²⁴

Hagyományos mezőgazdasági uradalmaival ellentétben azonban más megítélés alá esik Gyulaffy László szőlőbirtoka. A rozsályi uradalomhoz egy váraljai allódiium tartozott, amely két szőlőből állt, és 200 köblös termést produkált. Az „igazi” szőlői azonban a Tokaj-Hegyalján fekszenek, amelyek úgy véljük a középnemesi életszínvonalat biztosították számára, mivel vajnatinaí és rozsályi uradalmi erre véleményünk szerint nem voltak alkalmasak. Uradalmi azonban jobbágyi munkaerőt, állatállományt, allódiiumainak felszereltségét tekintve gyenge állapotban voltak.

Toldy György egy eredetileg bihari nemesi család leszármazottja csak a dobosi (Nagydobos) uradalomból részesült némi birtokkal, más területből, mint például családja kezében lévő Rozsályból, már nem. Toldy szegény-nemesi mivoltát kúriájának a leírása mutatja leginkább. A megszokottól eltérően ugyanis ezt a nemesi lakot nem kőkerítés, nem is fapalánk, hanem egyszerű töviskerítés(!) vette körül. A kúria a faluban, az utca mellett feküdt a leírás szerint. Kinézete alapján a paraszti kultúra, illetve a jobbágy-iparosi réteg munkájának nyomait hordozta. Az összeírók ugyanis a kúria famunkáit, az ajtókat, néhol kamráit, asztalait, székeit „paraszt” jelzővel illették („paraszt ajtó rajta” pl.), ami azok egyszerűségére és eredetére utal. A nemesi udvarház természetesen kialakításában nem tért el a megszokottól, pitvaros, tornácos jellegétől. Megtaláljuk az udvaron az istállót, a csűrös kert kapuját, pincéket, felhalmozott, még cséplésre váró borsót, lencsét. A viszonylagos szegénysége ellenére fejlett lehetett Toldy birtokán a kertgazdálkodás: elkülönített hagymás, káposztás kertet és két dinnyés kertet (!), valamint kerti szőlőt is összeírtak. Ez az első általunk ismert forrás, amely dinnyetermesztésről tanúskodik. A majorság állatainak a száma általánosnak tekinthető, sertésfenyésztésre utaló adatokkal.²⁵ Birtokához három erdő tartozott, amelyből kettő makktermő, a harmadik az épület- és tűzifát adta, ez utóbbi közös volt más birtokosokkal. Majorságai közül 6 darab rétje 23 szekér szénát termelt. Három nyomásban művelt 10 darab szántója 83 kassai köből búzavetésre volt elegendő. Nagydobosi uradalmához a névadó helységen kívül három település (Gebe, Gemzse és Beszterec) tartozott. A négy faluban 20 jobbágycsalád lakott, rajtuk kívül a férfiak (családtagnok) száma 34 volt. A jobbágycsaládok 44 ökrrel voltak ellátva, ezt az ökrszámot 12 család birtokolta, ami az alföldi jelleghez képest kevésnek tűnik, a terület instabilitását tekintve viszont ez a szám nem is rossz arány. Érdeklőség, hogy Nagydoboson már 100 juhval is találkozunk. Pozitívum, hogy minden család egész jobbágytelken élt.

A jobbágyok cenzust fizettek, azon kívül a cenzushoz számítottott, hogy a 6-8 ökrös jobbágyok telkenként 50 dénárt, a 4 ökrösök 25 dénárt fizettek. Borárulással tartoztak a földesúr akarata szerint.

falu	fő	férfiak	ló	ökör	tehén	juh	sertés	szőlő	telek
Nagydobos	8	20	--	20	17	100	39	7	8
Gebe	3	1	--	4	8	--	8	--	3
Gemzse	2	--	--	2	2	--	2	--	2
Beszterec	7	13	12	18	16	--	17	--	7
összesen	20	34	12	44	43	100	66	7	20

²⁴ Sok példát lehetne még felsorolni ebből a két településből a telek után járó földek mennyiségéről, amelyet nem határozott meg a jobbágyok igavonásra képes állatállományának a száma.

²⁵ MNL OL U et C Fasc. 39. No. 17. Sertés 62, kacsa 19, tyúk 12, csirke 14. Toldi György nemesi udvarháza körül kialakított majorsága jobban szervezett, magán viseli az aktívabb gazdálkodás jeleit, összehasonlítva Gyulaffy László rozsályi birtokrészével, jelentős különbséget találunk.

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása a Wesselényi összeesküvés lepleződése után

Toldy többi birtoka Szatmár, Szabolcs, Bihar megyében terül el, ezek közül is kiemelkedik Remetemező és Balotafalva. Az összesen 36 településből álló birtoktestből 12 településen csak pusztatelkeket birtokolt.²⁶

település	fő	férfiak	ökör	tehén	borjú	sertés	méh	ló	juh	szőlő	telek ²⁷
Remetemező	75	68	129	169	–	181	40	–	–	–	(20 ¼)
Balotafalva	37	29	35	62	–	66	1	–	18	–	1 ½ (9)
Kispeleske	4	8	10	8	4	13	17	–	–	–	2 ¼ (2 ½)
Méhtelek	4	1	12	4	2	8	4	–	–	–	3 (1 ½)
Feketepatak	4	6	6	6	9	7	6	–	–	3	½ (2 ½)
Gacsály	2	1	4	3	3	3	–	–	–	–	1 (1 ½)
Atya	2	5	2	1	2	–	–	–	–	–	(1)
Kisnamény	2	3	–	1	2	–	–	–	–	–	½ (1/2)
Kisszekeres	3	5	6	3	1	5	–	–	–	–	1 ¼ (2)
Kisgéc	1	1	6	4	6	–	–	–	–	–	1/3 (1)
Nagygéc	2	2	8	2	–	1	–	–	–	–	1/3 (1)
Rozsály	1	2	–	2	–	–	–	–	–	–	1 (1/2)
Szárzabereg	1	2	–	2	–	–	–	–	–	–	(¼)
Nagyhódos	3	4	2	2	2	6	2	–	–	–	¼ (1 ½)
Vámosoroszi	1	1	4	2	1	5	1	–	–	–	3 (¼)
Csaholc	2	2	5	2	–	–	–	–	–	–	2 ½ (1/2)
Nagypalád	2	3	10	4	–	8	–	–	–	–	2 ¼ (1)
Zarta	1	–	2	–	–	–	–	–	–	–	1 (1/2)
Tiszabecs	7	–	–	6	5	2	–	–	–	–	(3 ½)
Dobos	15	14	33	20	15	42	8	2	50	5	¾ (12 ½)
Beszterec	8	10	14	14	8	18	–	11	–	–	¼ (6 1/3)
Gebe	4	1	6	4	6	1	–	–	–	–	½ (3)
Ilk	4	4	6	2	–	5	–	–	–	–	1 (3 ½)
Parasznya	2	5	–	3	2	–	–	–	–	–	1 (2)
Összesen	187	177	300	326	68	371	41	91	68	8	22 ½ 1/3 (80 1/3)

A jobbágyok cenzust általában mindenhol fizettek, az egész telkes jobbágyok 1 Ft-ot, a féltelkesek 50 dénárt, a sertések után járt a pázsit tized. Akinek a sertésszáma nem esett tized alá azok valószínűleg a szokásoknak megfelelően 10 dénárt (Kispeleske, Feketepatak), máshol a telek után 8 és 4 dénárt fizettek (Dobos). Földesúri kilencedet csak Dobos fizetett. Az uradalom minden falvában kötelező volt a robot.

²⁶ MNL OL U et C Fasc. 39 No. 18. 1672. március 10. Gemzsén 15, Szalkán 3, Ábrányban 10, Pálházán 3, Sámsonban 3, Palagon 4, Gesztenyben 10, Hadházon 1, Csaholyban 12, Kocsordon 3, Tunyogon 1 puszta jobbágytelke volt. Felső Karaszlón 1 lakott zsellérelke, Nagy-Komjátban 12 lakott egész jobbágytelke volt, azonban az a település nem került összeírásra.

²⁷ A telekmegoszlásnál az első szám az összeírók szerint megállapított portaszámot takarja, zárójelben az általunk kiszámított teleknagyság áll. Ahol az összeírók nem jelezték a portaszámot, csak a zárójelben lévő teleknagyság szerepel.

Remetemezőn a lakott telkek mellett még 15 pusztatelket is összeírtak. A jobbágyok cenzusa Szent György és Szent Mihály napján 8-8 Ft volt, karácsonykor 2 tyúkkal tartoztak, konyhára 1 tehenet adtak vagy 6 Ft-ot fizettek az úrnak. Egyéb adózásuk sertéstizedből állt. Allódium volt a település határában, de egyéb információt nem kaptunk róla. Balotafalván még 4 puszta telek volt Toldy birtokában, jobbágysai 3-3 Ft-ot, illetve Szent Mihály napon még 3 icce vajat adtak, karácsonykor pedig 1-1 tyúkot és 2 tojást. A két település mellett Dobos volt az, amely a cenzus mellett a konyhára is adott ajándékot, a településen a földesúri vámszedő hely mellett találunk kocsmát, volt erdő 300 sertés makkoltatására és szőlős terület is.

Az uradalom településein a jobbágytelek után kiosztott földek nagyságában a földrajzi környezetnek megfelelően nagy különbségek vannak, Remetemezőn és Balotafalván 1–4, Kisperesken már 7–12, Méhtelken egyöntetűen 12, Feketepatakon 3–6 hold földet osztottak szét. Ebben az esetben sem a birtokolt igaerő nagysága volt a meghatározó a területek osztásánál, mint ahogy más esetekben is láthattuk. Gacsályon a 4 ökrös, egész telkes gazda, Kovács Márton 20 hold földön gazdálkodott, de a nincstelennek tűnő, fél telken ülő Bakos István is 2 holdat művelt, kérdés mivel. Atyán, az ökrökkel nem rendelkező Veres Demeter 15 hold földet kapott, a kétökrös gazda, Virasztó János ellenben csak 5-öt, úgy, hogy mindketten fél jobbágytelek „birtokosai” voltak. Ráadásul a birtokterületen a kiosztott földek nagy része nem is került vetés alá, a felmérés kora tavaszi időpontjában. Ennek nyilván az lehetett az oka, hogy márciusban az őszi vetések számai voltak meghatározhatók.

Maga a földesúri birtok és annak munkaszervezete három allódium köré szerveződött. Az egyik magánbirtok Remetemezőn lett kialakítva, 2 nyomáson, 62 darabból álló 150 köblös vetésterületű majorságban 14 köblös vetést találtak az összeírók. A kispereskei kúriához 3 nyomáson 27 darabban 122 köblös földet találtak, amelyekben 35 köblöt el is vetettek. A rozsályi kastélyrészhez, bár a nyomásszámot nem írták le az összeírók, a 70 darab földhöz 46 köblös vetésterület tartozott, amelyben 23 köblöt el is vetettek. Valószínű, hogy a Rózsály környéki allódiumok 2 nyomásban lettek szántva és vetve.

A földesúri rétekről Remetemezőn 2 darabban 40 szekér, Kisperesken 9 darabban 12 szekér, Rózsályon 4 darabban 4 szekér szénát lehetett betakarítani. Egy földesúri szőlőt is összeírtak – a helység megnevezése nélkül –, amely 170 köblös termésre volt képes.

Csomaközy Zsigmondnak és Gábornak két uradalma esett a Szepesi Kamara területére. A források nem egyértelműek arra vonatkozóan, milyen tulajdonhányaddal birtokolták a domíniumokat, sőt inkább a közös birtoklásra (osztatlan birtokra) utaló jeleket találunk.²⁸ Van azonban olyan forrás is, amely a kaszonyi uradalmat Zsigmondnak tulajdonítja, a szinyérváraljait pedig közös birtokként kezeli.²⁹

A kaszonyi kúriához 3 nyomásban 74 köblös föld (122 hold) tartozott, hozzá két darabban 30 szekér szénát adó réttel. Kovaszón 2 (4 hordó), Rányban egy szőlő (4 hordó), a Balaséron lévő vízimalomnak hatoda volt birtokában. A kúriában kevés állatot találtak az összeírók, 12 tyúkot, 10 ludat és 8 pulykát. Kaszonyi mezővárosában a földesúrnak 4 szőlője is volt.

²⁸ MNL OL U et C Fasc. 9. No. 40. 1671.

²⁹ MNL OL U et C Fasc. 6. No. 77/a. 1672. február 28.

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után

település	fő	férfiak	ökör	ló	tehén	borjú	sertés	méh	szőlő	telek
Kaszony	17	14	6	1	8	–	4	–	16	6 ¾
Szernye	8	8	16	–	8	5	22	25	–	4 ¾
Újfalu	6	16	16	–	9	7	15	–	5	1 1/2
Balásér	9	12	14	–	7	4	9	–	–	3 1/3 ¼
Nagyalmás	16	12	11	–	20	3	3	–	–	7 2/4 2/3
Kisalmás	13	10	8	–	12	3	6	–	–	6 ¼
Kovaszó	3	2	–	–	2	–	–	–	3	1 ½
Összesen	72	74	71	1	66	22	59	25	24	32 ½

A jobbágyi szolgálati rendszer változatos az uradalom területén, hiszen az szőlőtermő vidéket és hagyományos szemtermelő-állattenyésztő részt is magába foglalt. Ennek megfelelően Kaszonyban, Kovaszón, Balaséron (bár ez nem szőlős hely) nem fizettek cenzust, a területén szőlőhegygel is rendelkező Újfalun az összeírók külön nem rögzítették a tényleges adózást. Szernyén, Nagyalamáson és valószínűleg Kisalmáson a cenzus egész telek esetén 1 Ft, fél teleknél 50 dénár és karácsony tyúkjá volt. Tizedelésről csak Szernyén van adatunk, ott sertéstized és gabonakilenced volt szokásban. A robotkötelezettség természetesen általános, mértékéről csupán két esetben van adatunk: Kaszonyban heti 3 napot, Szernyén heti 1, szőlőben letöltendő munkát írtak elő. A pusztá telkek száma mindössze 8, de Nagyalmásról 2, Kisalmásról pedig egy jobbágy szökött el az összeírás előtti időben. Az uradalom területén több esetben találkozunk nagycsaládi szervezetben élő jobbágyokkal, akár közös telken élő testvérekkel vagy házasodott fiúgyermekkel. Újfalu esetében az összeírók pontosan rögzítették két családnál is a testvérek közös telken élését, sőt külön írták össze gyermekeiket, jelezve a külön háztartás tényét! Állataikat viszont már közösnek tekintették, illetve a családfő egyéni tulajdonaként jegyezték le.

A kaszonyi uradalomnak, egy későbbi időpontban Draheim Lipót Vilmos aláírásával, de keltezés nélkül keletkezett értékelése Csomaközy Zsigmond részét – aki ekkorra már elhunyt – 10697 Ft 50 dénár, a szökésben lévő Csomaközy Gáborét 5345 Ft 75 dénárba becsülte.³⁰

A szinyérváraljai uradalom nagyobb volt a Kaszonyinál, és a két Csomaközy közös birtokaként kezelték.³¹ Az uradalom területén oláh (és rutén?) falvak is voltak, a legkönnyebben töredéktelkeikről és cenzusuk „szokatlan” voltáról ismerhetők fel: Tartóc, Bikszád, Újfalu, Felsőfalu, Rakos, Komorzán (Cărnăzana – Románia), Bujánháza tartozott közéjük.³² Cenzusuk egy tyúk, fél icce vaj, 10 tojás, illetve az uradalmi szőlőkbe való karógyártás volt. Robottal ugyanúgy tartoztak, mint az uradalom más területén élő jobbágyok. Oláh szokás szerint szolgált Monostor lakossága is. Egyedüli kivétel a Turcsra betelepedett, telek nélküli oláh jobbágy volt.

³⁰ MNL OL Fasc. 6. No. 77 (jelzettel) Draheim aláírásával. A kezdő szövegben a javakat már Csomaközy Zsigmond özvegyének, és fiúknak az ifjabb Zsigmondnak örökségüként írták le.

³¹ MNL Ol Fasc. 6. No. 77/b.

³² Komorzánban (Cărnăzana – Románia) és Bujánházán csak pusztá telkek voltak.

település	fő	férfiak	ökör	ló	tehén	borjú	sertés	juh	méh	szőlő	telek
Szinyérváralja	1	2	2	–	2	–	2	–	–	–	½
Tartóc	4	5	4	–	8	1	1	–	–	–	2/5 ¼ 1/6
Bikszád	1	1	2	–	2	–	–	–	–	–	½
Újfalu	1	4	2	–	3	–	3	20	–	–	¼
Felsőfalu	1	1	–	–	2	–	–	–	–	–	½
Rakos	1	2	–	–	2	–	2	10	–	–	zsellér!
Szamostelek	1	1	2	–	2	–	–	–	–	–	zsellér
Hoba	14	12	8	–	17	10	10	20	–	4	11
Sebespatak	3	6	2	2	3	6	2	–	–	–	1 1/3 ¼
Monostor	2	2	4	–	4	–	5	–	–	–	1
Lipó	29	19	30	2	38	9	45	–	–	–	7 2/4 2/8
Borhida	10	5	5	–	10	4	12	–	–	–	1 ¼
Lázár	5	6	6	2	5	4	7	–	1	–	4
Pusztadaróc	3	2	7	–	7	6	7	–	–	–	3
Homok	2	3	8	–	2	–	4	–	–	–	2
Tatárfalva	31	57	58	2	63	42	115	40	24	–	20
Kökényesd	5	6	14	–	11	7	20	–	10	8	2 ½
Halmi	3	1	2	–	4	2	1	–	–	–	1 ½
Turcs	1	3	–	–	1	–	2	–	–	–	oláh
összesen	118	138	156	8	186	91	238	90	46	12	46 2/8 ½ 1/3 1/6 2/5

Az uradalom területén meglepő, de nem volt kúriája a Csomaközy családnak, Szinyérváralján és Pusztadarócon pusztá nemesi telküket, Szatmáron nemesi házukat írták össze. A daróci adatból megtudhatjuk azt is, mekkora lehetett egy átlagos nemesi belső telek nagysága, ami ebben az esetben 2 holdat tett ki! Pusztán 29 „telket” írtak össze. Allódiium Lázár(i)ban 73 holdon 3 nyomásban, és 1 szekér szénát termő rét volt.³³ A tatárfalvi kúriához 90 darabban lévő földjük volt 2 nyomásban, 101 köblös vetésnagysággal (az összeírásakor 41 köből vetés volt a földeken). Rétaallódiium 5 darabban 17 szekér szénát adott. Allódiális állatuk Szatmár városában 20 lúd, 3 kacsa, 30 tyúk és 7 sertés volt.³⁴ Szinyérváralján 3 pusztá szőlőjük 1 hordó bort termett művelés nélkül is. A Sebespatakon lévő 2 szőlőt a jobbágyok művelték, minek fejében elengedték cenzusukat. Halmiban lévő két szőlőjük csupán 10 köből bort termett.

Borhida jobbágyainak cenzusa 10 Ft volt Szent Mihály napján, valamint egy tyúk volt. Ezenkívül a település 7 icce vaját, továbbá jobbágycsaládonként további fél iccét, 7 icce mézet és 4 tucat tojást szolgáltatott be. Sertésből tizedet adtak, és művelték a Szatmár városában lévő 3 hordós termésű 2 darab szőlőt. Lázár, Pusztadaróc, Homok jobbágya Szent Mihály napján fizetett egész

³³ Az összeírók az összeírásán belül meghazudtolták magukat: ugyanis amíg Lázár(i) falu összeírásakor a fenti adatokat közölték, az összeírás végén még pluszban 40 holdon 64 köblös földről adtak számot (28 köblös vetés volt bennük), és 2 rétről, amelyek 7 szekér szénát teremtek!

³⁴ Az összeírás tanúsága szerint egy hold földbe egy köből szemes terményt vetettek, így összesen körülbelül 101 hold allódiális földdel számolhatunk.

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása a Wesselényi összeesküvés lepleződése után

telek után 1 Ft-ot, fél telek után a felét. Karácsonykor tyúkot, kenyeret és egy köből zabot adtak, sertésből tizedet, puszta telek után kilencedet fizettek, és robotban szőlőt műveltek. Tatárfalván a cenzust karácsony tyúkjá „alakjában” fizették, sertésből tizedeltek, és ott robotoltak, ahová rendelték őket. A település határában, a Szamos folyón vízimalma volt a Csomaközy családnak. Kőkényesden és Halmiban a cenzus egész telek után 1 Ft, fél telek után a fele volt, ezenkívül tyúkot, egész telek után egy köből zabot, fél telek után fél köblöt szolgáltatottak. Sertésből itt is adták a tizedet, és robotoltak a földesúr szükséglete szerint.

Szamosstelken zsellértelekre ült jobbággal találkozhatunk. Tatárfalván 2 szabados élt. Ilobán egész telkes, Halmiban féltelkes, zsellérsorban élő személyt írtak össze. Az urbáriumból kiderült, hogy a felmérést megelőző időből, Lázár faluból páran Debrecenbe költöztek.

Uray Mihály a szinyérváraljai uradalomból részesedett, de a részbirtokjelleg ellenére birtoklása jelentősnek mondható. Összesen 16 település tartozott a szinyérváraljai és császlói részhez, bár ez utóbbi meglehetősen kicsi, külön említése a nagyobb távolság miatt válhatott szükségessé.³⁵

település	fő	férfiak	ökör	ló	tehén	borjú	sertés	juh	méh	szőlő	telek ³⁶
Vámfalva	17	21	14	1	14	6	14	–	2	18	4 (7½ 2/4)
Újváros	9	6	8	1	8	2	5	–	–	17	4 (2½ 2/4)
Szamostelek	1	1	2	–	2	2	–	–	1?	–	2 (1/2)
Batiz	5	9	8	–	4	2	2	–	–	–	3 (2½)
Udvari	3	5	4	–	3	–	–	–	–	–	3 (1½)
Szinyérváralja	11	6	4	1	6	5	–	1	2	11	2 ½ (1½) ³⁷
Felsőfalu	7	11	–	–	12	8	9	–	–	–	2 ½ (1)
Rakos	1	–	–	–	2	2	3	–	–	–	¼
Turvékonya	9	9	6	1	17	–	9	–	–	–	1 (1 3/6)
Hirip	8	4	–	–	7	–	–	–	–	–	1 (1 2/5)
Tartóc	3	3	–	–	3	1	2	–	–	–	2 (¾)
Kányaháza	2	–	2	–	2	–	1	–	–	–	1 (2/5)
Komorzsán	14	13	3	2	19	1	16	–	–	–	1 ³⁸
Császló	9	20	14	–	10	6	10	–	–	–	2 (8)
Kőkényesd	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1 ³⁹
Ura	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Puszta 1
Összesen	99	108	65	6	109	35	71	1	5	46	28 ¼ (30 4/5 3/6)

Vámfalva jobbágyainak cenzusa egész telek esetében 1 Ft, fél telek esetében 50 dénár volt, Szent Márton napján fizették. Lenmagot az egész telkesek 2, a fél telkesek 1 köblöt adtak, sátoros ünnepekkor 1 tyúkot vagy

³⁵ MNL OL U et C Fasc. 53. No. 37. 1672. március 9.

³⁶ A telekmegoszlásnál az első szám az összeírók szerint megállapított portaszámot takarja, zárójelben az általunk kiszámított teleknagyság áll. Ahol az összeírók nem jelezték a portaszámot, csak a zárójelben lévő teleknagyság szerepel.

³⁷ Szinyérváralja esetében a lakosok nagy többsége zsellérként van feltüntetve, csak 3 főnél írták be a telekszámot.

³⁸ Az összeírásban nem jegyezték fel a jobbágyoknak kiosztott földterületet, viszont megjegyezték, hogy összesen 1 telket birtokolnak. Mindössze két fő rendelkezett igavonó ökörrrel.

³⁹ Jobbágytelek.

2 rókabórt. A közösségnek egy borjút, vagy ehelyett 3 Ft-ot kellett még beszoigáltatni. Kilencedük nem volt, sertésből viszont tizedet adtak, robotolniuk a földesúr akarata szerint kellett. A településen földesúri vám és egy vízimalom állt. Az újavárosiak szolgálata mindenben megegyezett a Vámfaluéval, az egyetlen kivételt a gabonatized kötelezettség jelentette. Batizon nem volt cenzus, ehelyett robotolniuk kellett a földesúri szőlőben, valószínűen Szinyérváralján. A mezővárosban lévő 5 szőlő (Banos, Rampva, Nagyjánosi, Házás, Disza) 50 hordó bort termett évente. A mezővárosiak szőlőműveléssel tartoztak, cenzusuk nem volt. A településen, a Szamos folyón vízimalma volt Uray Mihálynak.

A birtokhoz tartozó oláh falvak (Felsőfalu, Rakos, Turvékonya, Hirip, Tartóc, Kányaháza, Komorzásny), mint ahogy más esetben is tapasztaltuk, külön szokásjog szerint adózott. Szent Márton napján a falvaknak 9 Ft-ot kellett fizetni, 6 rókabórt adni, ennek váltása 9 Ft volt. Karácsonykor tyúkot adtak, sertésből tizedet fizettek. Az igásállatokkal nem rendelkezők évente 50 karót készítettek. Robotjuk a földesúr akarata szerint történt.

Uray császlói birtokrészét külön rögzítették, enne oka talán az itt lévő különálló majorság lehetett. Ennek ellenére a birtokrész Szinyérváraljához tartozott, az adatok alapján nem állt külön irányítás alatt. Ehhez a részhez mindössze három település, Császló, Kökényesd és Ura tartozott, de jobbágyok csak Császlón éltek. Cenzusuk karácsony tyúkjából (2 darab) állt, sertésből tizedet adtak, robotjukat a földesúri akarat alapján teljesítették. A földesúri majorságot 3 nyomásban 204 köblös föld, 80 szekér szénát termő rét és az említett szinyérváraljai szőlők alkották. Császlón emellett még külön megemlítették a szintén három nyomásban lévő 66 köblös urasági földet. Az összeírt allodiális állatok száma alacsony, és csakis baromfiállományt és méheket (20 lúd, 8 kacska, 15 tyúk és 8 méhcsalád) takar.

Vetési Kökényesdy György is jelentős Szatmár megyei családból származott, mind Hunyadi Mátyás, mind pedig II. Rákóczi Ferenc idején családjának voltak meghatározó tagjai. Birtokainak száma jelentős, de a legnagyobb mértékben a nemesi előnevet is adó faluban, Vetésen birtokolt.⁴⁰

település	fő	férfiak	ökör	tehén	sertés	ló	méh	juh
Vetés	37	37	70	35	26	5	5	
Bagos	5	2	24	21	46	8	10	
Sály	1	–	10	5	16	–	–	-40
Gyülvész	3	10	4	6	8	–	4	–
Gacsály	1							
Garbóc	7	10	24	7	32	1	24	–
Nagykóc	7	8	18	13	36	1	16	45
Krassó	8	3	12	5	3	–	6	40
Újaváros	1	2	–	1	–	1	–	–
Rás	2	3	–	2	5	1	6	40
Felsőfalu	3	6	2	6	16	1	–	40
Újfalu	1	–	2	3	7	–	–	–
Terepen?	1	1	2	1	4	1	12	–
Bujánháza	2	3	6	4	8	--	--	–

⁴⁰ MNL OL U et C Fasc. 15. No. 27. 1671. augusztus 26.

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után

település	fő	férfiak	ökör	tehén	sertés	ló	méh	juh
Tartóc	6	2	2	11	5	–	–	–
Kányaháza	1	2	2	3	7	–	–	–
Kékes	9	13	20	22	30	1	15	–
Tőkés	28	17	30	31	68	5	–	–
Feketefalu	17	17	34	32	51	–	–	–
Sikarló	5	5	2	4	5	–	–	–
Sebespatak	1	–	–	–	–	–	–	–
összesen	146	141	264	212	373	25	98	125

Vetésen nemesi kúriát írtak össze, a Szamoson vízimalmot. Szőlői Szatmáron 2, Apa szőlős-hegyén 2, Beregszászon és Váralján 1-1 darab feküdt. A vetési allódiáról 676 kalangya szemes termés jött be, az allódiális állatok száma jelentős, különösen kiemelkedő a méhcsaládok száma (100 család).⁴¹ Gyűlvészen nemesi telke volt Kőkényesdynek, amit Bellényesy Zsigmond „bérelt”, de volt kúria Gacsályon is, 2 nyomáson 149 köblös földdel és allódiális állatokkal.⁴² Garbócon malom, Nagykócon 230 kalangya gabona és 10 borjú, Tőkésen kúria és szőlő, Kékesen szőlő, Feketefaluban 38 borjú és 21 tehén (tinókkal, borjakkal) volt a földesúr tulajdonában. Birtokain magas, 30 az összeírt pusztatelkek száma.

Nagybányán háza és szőlője is volt Kőkényesdy Györgynek, amit jobbágyok műveltek. A Sikarlóiak adója 12 köből bor volt évente, más szolgálattal nem tartoztak.

Sulyok János Szatmár vármegyei birtokos Csengerből irányította szétszóródott birtokait, ahol egyik kúriája is állt. Bár a kúria berendezéséről, kinézetéről, környezetéről nincs információ, az összeírást végzők ügyeltek arra, hogy a jobbágyi adózást valamilyen szinten rögzítsék.⁴³ Így tudjuk azt, hogy az uradalom jobbágysai fél telek esetén Szent Mihály napján 40 dénárt, a karácsonyi ünnepeken 1 tyúkot adtak földesuruknak, robotolni meg oda jártak, ahová rendelték őket.

település	fő	férfiak	ökör	tehén	ló	borjú	sertés	juh	telek
Csenger	9	7	5	9	5	8	9	–	4 ½
Újfalu	2	5	8	8	3	–	7	–	1 ½
Jánosi	2	4	4	3	–	2	3	30	1
Nyírmegyes	2	1	4	1	–	1	1	30	1
Sonkád	12	13	16	14	1	4	15	–	5 ½ ¼
Botpalád	3	3	4	4	–	3	6	–	1 ½
Kíspalád	1	2	–	2	1	1	–	–	½
Oroszi	2	–	2	3	–	3	–	–	½
Veléte	4								4
Összesen	37	35	43	44	10	22	41	60	20 ¼

⁴¹ A vetési majorság állatait 4 tehén és borjú, 24 pulyka, 26 lúd, 16 tyúk, 24 kacska alkotta még.

⁴² 6 ígás ökör, 16 lúd, 6 tyúk és 10 kacska.

⁴³ MNL OL U et C Fasc. 3. No. 8. 1672. március 18.

Sulyok másik kúriája Sonkádön volt, amihez a madai „hegyen” 3 hordó bort termő szőlő, a Túr folyón lévő vízimalom fele birtoka tartozott. A sonkádi részhez tartozó jobbágyok cenzusa 1 tyúk volt, ezenkívül sertéstizedet adtak, váltója 6 dénár volt. Az iratcsoport egyik átíratá szerint Nyírmeggyes is sertéstizeddel tartozott, amelyet az eredeti iratban nem találunk, itt a tized alatti sertéseket 8-8 dénáron lehetett megváltani. Ahol csak lehetett a földesúr mindenhol megkövetelte a robotmunkát.

A csengeri kúriához 3 nyomáson 38 tagban lévő, 45 köblös föld, 2 tagban 25 szekér szénát termő rét tartozott. Sonkádhoz 2 nyomásban 60 tagban, 60 köblös föld, és 12 tagban 50 szekér szénát termő rét. Vetés a csengeri földeken 24, a sonkádin 35 köből volt. A kisebb birtokkal rendelkező Sulyok János, később a kuruc mozgalomban jelentősebb szerepet vállalt, consiliarius lett!

Tanulmányunkban, nyilvánvalóan nem teljesszerűen mutattuk be a Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzását a Wesselényi-féle rendi szervezkedés lelepleződése után. Célunk az volt, hogy röviden bemutassuk az itt birtokló középnemesség esetleges rokoni kapcsolatait, az összeesküvésben betöltött szerepüket és képet kaphassunk okkupált birtokaik állapotáról. Fontosnak tartottuk a jobbágyi adókötelezettség, az állatállomány és a majorsági birtok felmérését is.

Az elkobzott uradalmak összeírásaiból kiderül, hogy a török területekhez közelebb eső, illetve az elkezdődő „kuruc” csatározásoknak jobban kitett településeken, bár a robot szinte mindenhol kötelező, azt az igás állatállomány erőteljes hiánya miatt kézi robotra „mérsékelték”. Általánosan mondható a cenzusos adózás, nem úgy a földesúri kilenced és sertéstized.

A jobbágyi állatállomány között éles határvonal húzható a beljebb, biztonságosabb környezetben fekvő területek és a határ közeli települések között. A jobbágyi állatállomány így sem mondható jelentősnek, azonban jó néhány falu és mezőváros erőteljesebb népességgel bírt. Fontos az is, hogy sok esetben tetten érhető a jobbágyok nagycsaládba szerveződése, akár külön kenyéren is. Igen értékes forrástípusnak tartjuk azokat az összeírásokat, ahol a jobbágytelek után kiosztott földek nagyságát, és bevettségüket is rögzítették. Itt több érdekességgel is találkozunk. Az egyik az, hogy igen sok esetben az azonos jobbágytelek után nem azonos méretű föld járt, a földeket kiosztották azon házhelyek között is, ahol igavonó erő nem állt rendelkezésre, és a nyomások számát figyelembe véve is alacsony a területek bevetettsége.

Ez az összeírásokban tapasztalható viszonylagos szegényesség elmondható a meglévő földesúri kúriák állapotáról, illetve a majorságokban lévő állatállományról is: legtöbbször ugyanis alig, vagy nem tartottak állatot. Ez megint csak bizonyítja ennek a régióknak a bizonytalan gazdasági helyzetét. A földesúri majorságok bevetettsége viszont nyomásonként nézve is elfogadható, ami azt igazolja, hogy a birtokok urai a legnehezebb körülmények között is maximálisan igyekeztek kihasználni jobbágyaik munkaerejét.

Irodalom

BENCZÉDI 1975.

Benczédi László: Az 1670. évi tiszavidéki felkelés és társadalmi háttere. [L' insurrection aux environs de la Tisza en 1670 et son dessous social. Восстание 1670 года в области верхней Тисы и его социальный фон.] *Századok* 109: 34. 1975. 509–550.

BENCZÉDI 1980.

Benczédi László: Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664–1685). Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 91. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980.

KÁROLYI 2020.

Károlyi Bálint: A birtokelkobzások végrehajtásának gyakorlata a Wesselényi-féle rendi szervezkedés felszámolása után Trencsén vármegyei példák alapján. In: Doktorandusz Hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai. Szerk. Szuromi Rita. EKE Líceum Kiadó, Eger 2020. 135–146.

MIHALIK 2010.

Mihalik Béla Vilmos: A Szepesi Kamara szerepe az 1670–1674 közötti felső- magyarországi rekatolizációban. *Fons* XVII: 3. 2010. 255–320.

PAULER 1869.

Pauler Gyula: A bujdosók támadása 1672-ben. *Századok* 3. 1869. 166–178.

PAULER 1874.

Pauler Gyula: A besztercebányai gyűlés. *Századok* 8. 1874. 553–567.

PAULER 1876.

Pauler Gyula: Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671 I–II. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1876.

SZABÓ 2000:

Szabó Sándor: Régi családok. A Sulyok család története. *Honismeret* 48: 3. 2020. 70–73.

TRÓCSÁNYI 1972.

Trócsányi Zsolt: Teleki Mihály. Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig. Akadémiai Kiadó, Budapest 1972.

TUSOR 2021.

Tusor Péter: Forráskritikai megjegyzések a Wesselényi-összeesküvés történetéhez. [Source critical remarks on the history of the Wesselényi conspiracy.] *Századok* 155: 6. 2021. 1233–1277.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

E 148. Neo-regestrata acta

E. 156. Urbaria et Conscriptioes (U et C)

ULRICH Attila

Nyíregyházi Egyetem

Történettudományi és Filozófiai Intézet

ORCID ID 0009-0008-4989-1867

H-4401 Nyíregyháza Sóstói u. 31/B

e-mail: ulrich.attila@nye.hu

Confiscation of Estates in Szabolcs and Szatmár Counties after the Revelation of the Wesselényi Conspiracy

The confiscations of property that began after the order's conspiracy led by Palatine Ferenc Wesselényi naturally affected the estates of the nobility living in the counties of Szabolcs and Szatmár. In this study, we have processed a few cases that illustrate the existence of possible family relationships, the various county roles, and their role in the conspiracy.

The analysis shows that on estates located closer to Turkish territories, we experience a decrease in both the number of serfs and the draft animals, and the proportion of wasteland is also higher. Despite this, the serf service scheme did not follow the changed labour relations everywhere, and we encounter the relative extensiveness of the landlords' lands. However, precisely because of the uncertain military and public security situation, extensive landlord farming did not take place on these private estates (with the exception of a few cases, of course), and the number of barnyards and manor livestock was very low. However, the central role of the areas cultivated in the robot remained. Our study also provides an example of the differences and similarities between the burdens of serfs.

Attila ULRICH

University of Nyíregyháza
Institute of History and Philosophy
ORCID ID 0009-0008-4989-1867
H-4401 Nyíregyháza Sóstói u. 31/B
e-mail: ulrich.attila@nye.hu